

Seçilmiş Hazır Giyim Fason Üreticilerinin Sosyal Uygunluk Yönünden Değerlendirilmesi

Elif TUĞÇE GÖZTAŞI¹, Zümrüt BAHADIR ÜNAL², Eda ACAR^{3*}

¹ Spot Tekstil Sanayi ve Ticaret A.Ş., 35100, İzmir

^{2,3}Ege Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Tekstil Mühendisliği Bölümü, 35100, Şehir

¹<https://orcid.org/0000-0002-9031-3793>

²<https://orcid.org/0000-0001-5028-3844>

³<https://orcid.org/0000-0002-4468-5297>

*Sorumlu yazar: eda.acar@ege.edu.tr

Araştırma Makalesi

Makale Tarihiçesi:

Geliş tarihi: 08.10.2021

Kabul tarihi:25.01.2022

Online Yayınlanma: 18.07. 2022

Anahtar Kelimeler:

Sürdürülebilirlik

Konfeksiyon

Sosyal uygunluk

AHP

ÖZ

Üreticilerin sürdürülebilir üretimi sağlaması, üretici ve tüketicilerde bu bilinci oluşturabilmek oldukça önemlidir. Müşteri-tedarikçi arasındaki bilgi paylaşımı ve ürünün hangi koşullarda üretildiğinin takip edilip değerlendirilmesi oldukça önemlidir. Bu çalışmada hazır giyim üzerine üretim yapan bir firmanın çalıştığı fason işletmeler seçilerek bu işletmelerin sosyal uygunluk kriterlerine uygunluk durumu değerlendirilmiştir. Fason işletmelerin sosyal uygunluk verileri ve ilgili alt verilerini sağlamaya yönelik performanslarının değerlendirilmesinde Analitik Hiyerarşi Süreci (AHP) yöntemi ve uzman görüşleri bir arada kullanılarak kapsamlı bir değerlendirme yapılmıştır. Yasal gereklilikler ve iş sağlığı ve güvenliği en önemli sosyal gereksinim verileri olarak bulunmuştur. Elde edilen verilerin belirlenen periyotlarda fason üretim birimleriyle paylaşılarak fasonların kendi içlerinde ve birbirleri arasında iyileşme sağlayabilmek adına rekabet etmeleri sağlanmalıdır. Çalışma sonunda ürünlere sadece moda ve giyinme odaklı bakmamak gerektiği, üretim süreçlerinin uygulununun ne kadar önemli olduğu gerçeği vurgulanmıştır. Çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Evaluation of Selected Apparel Subcontractors in Terms of Social Compliance

Research Article

Article History:

Received: 08.10.2021

Accepted: 25.01.2022

Published online: 18.07.2022

Keywords:

Sustainability

Apparel

Social compliance

AHP

ABSTRACT

It is very important for producers to ensure sustainable production and to create this awareness in producers and consumers. It is very important to share information between the customer and the supplier and to monitor and evaluate the conditions under which the product was produced. In this study, the subcontractors of a company that produces ready-made clothing were selected and the conformity of these enterprises to the social compliance criteria was evaluated. A comprehensive evaluation was made by using the Analytic Hierarchy Process AHP method and expert opinions together in evaluating the performance of subcontractors to provide social compliance data and related sub-data. Legal requirements and occupational health and safety requirements were found to be the most important social compliance data. In order to achieve improvement, the data obtained should be shared with the contract manufacturing units at specified periods, so that the subcontractors compete among themselves and among each other. At the end of the study, it was emphasized that the products should not be focused only on fashion and dressing, and the importance of the applicability of the production processes. It is thought that the study will contribute to the literature.

To Cite: Göztaş ET., Ünal ZB., Acar E. Seçilmiş Hazır Giyim Fason Üreticilerinin Sosyal Uygunluk Yönünden Değerlendirilmesi. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi 2022; 5(2): 653-667.

1. Giriş

Tekstil ve Konfeksiyon üretimi, 1980'li yıllarda üretime hızlı bir giriş yapmış ve günümüze kadar gelişmesini artan bir ivmeyle sürdürmüş olup Türkiye'nin en önemli sektörlerinden biri konumundadır. Yetişmiş yönetici ve elemanları eşliğinde üretim kalitesi ve katma değer oranı oldukça yüksektir. Ancak her alanda olduğu gibi bu alanda da üretimin sürdürülebilir olması, insan ve çevreye zarar veren unsurların dikkate alınması büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle şirketler, kar amacı gütmeyen yanı sıra toplumsal çıkarları da gözetmek durumundadır. Çevresel sorumluluklar, çalışanlara sağlanması gereken uygun koşullar, üretim ve hizmet sektörü için prestij olmaktan ziyade zorunluluk haline gelmiştir. Aksini uygulayan şirketlerin günümüz koşullarında rekabet şanslarını kaybedecekleri bir gerçektir (UİB, 2017). Şirketler, çalıştıkları müşteri ya da hizmet verdikleri nihai tüketici taleplerine göre uygunluk kriterlerini belirlemektedir. Bu uygunluk kriterleri, müşteri gerekliliklerine göre çevresel uygunluk ve sosyal uygunluk gibi başlıklar altında toplanmaktadır.

Hazır giyim ürünleri için kumaş üretimi, baskı, nakış, yıkama, dikim gibi birçok üretim aşaması, farklı üreticilerle gerçekleştirilmektedir. Bu ürünler, nihai tüketiciye ulaşmaya kadar üretimde hangi süreçlerden geçtiği, nerede kimler tarafından üretildiği, bu birimlerdeki çalışan sayıları, çalışma ortamları, çevre/sosyal denetim kurallarına uygunluk seviyeleri gibi parametreler ortaya çıkmaktadır. Emek yoğun bir sektör olması nedeniyle çalışanların uygun ortamlarda çalıştırılması, maaş ödemelerinin uygun yapılması, çalışanların eşit koşullarda çalıştırılması, iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin doğru uygulanması gibi birçok kriter bulunmaktadır. Hazır giyim üretimi yapan firmalar çalıştıkları fason atölyeleri kıyaslarken hız, kalite, konum gibi birçok kriteri göz önünde bulundurmaktadır. Yapılan çalışmalar incelendiğinde fason işletme seçimi ve değerlendirilmesine genel olarak geleneksel çerçevede yaklaşıldığı görülmüştür. Yeşil üretim, uygun çalışma koşullarının sağlanması gibi güncel konu ve koşulların detaylı olarak değerlendirildiği çalışmalar yeterli bulunmamıştır. Tedarikçi seçiminde kullanılan kriterler belirlenmiştir (Wu ve Barnes, 2011). Tedarikçi seçimi için kalite standartlarının karşılanabilmesi, ürünün zamanında teslim edilebilmesi ve performans geçmişinin en önemli üç faktör olduğu belirtilmiştir (Cheraghi ve ark., 2004). Yapılan bir uygulamada, tedarikçi seçiminde önem düzeylerine göre ana kriter maliyet olarak ortaya çıkmıştır (Güleş ve ark., 2014). Hazır giyim alanında çalışan firmanın kumaş tedariki için tedarikçi seçimi çok kriterli karar verme teknikleri kullanarak değerlendirilmiştir (Öztürk, 2019). İplik tedarikçisi seçimi için yapılan çalışma sonucunda en önemli kriterin kalite olduğu sonucu elde edilmiştir (Öztürk vd., 2011). Hazır giyim sektöründe fason işletme seçimi için AHP ve VIKOR tekniği ile değerlendirme yapılmış alternatifler sıralanmıştır (Tayyar ve ark., 2013). Tedarikçi seçim işlemi için en yaygın olarak kullanılan çok kriterli karar verme metodlarının veri zarflama analizi, matematiksel programlama ve AHP olduğu belirtilmiştir (Agarwal ve ark., 2011).

Bu çalışmada İzmir'de bulunan ve hazır giyim üretimi yapan bir tekstil firmasının çalıştığı fason işletmelerin sosyal uygunluk yönünden değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Fason işletmelerin sosyal uygunluk verilerinin değerlendirilmesi amacıyla kriterlerin önem dereceleri belirlenmiştir. Sosyal

uygunluk kriterleri, ana gereksinimler ve alt gereksinimler olarak iki başlıkta toplanarak ana gereksinimler AHP metoduna göre değerlendirilmiştir. Alt gereksinimler ise uzman görüşlerine göre sınıflandırılmıştır. Fason atölyelerinin aylık sosyal uygunluk denetim raporları incelenmiş ve sosyal uygunluk kriterlerinin şeffaf paylaşımı için gerekli değerlendirmeler yapılmıştır.

2. Materyal ve Yöntem

2.1. Materyal

Çalışma, İzmir’de bulunan hazır giyim üzerine üretim yapan bir tekstil firmasında gerçekleştirilmiştir. Firmanın Sosyal Uygunluk ve Kurumsal Performans Geliştirme departmanlarından alınan veriler ve bu departmanlardaki kişilerle yapılan görüşmeler sonucunda sosyal uygunluk değerlendirme formları incelenmiştir. Formlardaki gereksinimler, önem derecelerine göre sınıflandırılmış ve ağırlık puanları değerlendirilmiştir. Her bir üretim birimi için sosyal uygunluk formunda yer alan gereksinimi sağlayıp sağlamaması kontrol edilmiş ve üretim birimleri, sağladığı gereksinimlere göre puan almıştır. Böylece her üretim birimi için hesaplanan toplam puanlarla üretim birimleri arasında aylık olarak kıyaslama yapılmıştır. Aşağıda uygulamaya ait akış süreci verilmiştir.

- Veri akışı ve müşteri değerlendirmeleri için müşteri grubunun ve fason atölyelerin belirlenmesi
- Ana değerlendirme konuları ve alt gereksinimlerin belirlenmesi
 1. Ana değerlendirme konularının AHP yöntemi kullanılarak ağırlık puanlarının elde edilmesi
 2. Alt gereksinimlerin değerlendirilerek ağırlık puanlarının incelenmesi
- Elde edilen ağırlık puanlarının gerçekleşenle değerlendirilerek hesap ve toplam hesap puanlarının belirlenmesi
- Seçilen fason birimlerinin aylara göre sosyal uygunluk performanslarının incelenmesi ve değerlendirme yöntemlerinin önerilmesi

Çalışmada materyal olarak kesim, dikim, ütü ve paket süreçlerinin gerçekleştirildiği fason dikim atölyeleri incelenmiştir. Çalışmanın yapıldığı firmanın müşterileri Grup-1 ve Grup-2 olmak üzere iki gruba ayrılmakta olup örme giysi üzerine siparişleri bulunmaktadır. Grup-2 müşterileri, birden çok markadan oluşurken, Grup-1 tek müşteriden oluşmaktadır. Her müşterinin ayrı ayrı gereksinimlerinin incelenmesi karışıklığa yol açacağı için çalışmada Grup-1 müşterisi için kullanılan fason dikim atölyeleri incelenerek en çok üretim yapılan fason dikim atölyelerinden üç tanesi seçilmiştir. Fason dikim atölyesine ait sosyal uygunlukla ilgili veriler sosyal uygunluk değerlendirme formlarıyla incelenmektedir. Formda sosyal uygunluk verileri ana değerlendirme konularına ayrılıp, ana değerlendirme konuları, kendi içerisinde alt gereksinimler olarak sınıflandırılmaktadır. Müşteri gereklilikleri, yasal gereklilikler dikkate alınarak Sosyal Uygunluk departmanındaki kişilerin uzman görüşleriyle ana ve alt gereksinimler belirlenmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Ana gereksinimler

No	Ana Gereksinimler
G1	Onay Kabul Listesi
G2	Prosedürler Politikalar ve Eğitimleri
G3	Özlük
G4	Yasal Gereklilikler
G5	Müşteri Gereklilikleri
G6	İş Sağlığı ve Güvenliği

Ana gereksinimlerin altında konuyu doğrudan etkileyen birtakım alt gereksinimler bulunmaktadır. Örneğin onay kabul listesi ana gereksinimi altında fason bünyesinde bulundurulması gereken izin belgeleri, fasonun sosyal güvenlik kurumu ve vergi borçlarıyla ilgili veriler yer almaktadır. Onay kabul listesi altında 8, prosedürler, politikalar ve eğitimleri altında 22, özlük altında 12, yasal gereklilikler altında 22, müşteri gereklilikleri altında 13, iş sağlığı ve güvenliği altında ise 55 alt gereksinim bulunmaktadır (Ek 1).

2.2. Yöntem

Çalışmada yöntem olarak 1968 yılında ortaya çıkan ve 1977'de Thomas Saaty'nin geliştirdiği AHP kullanılmıştır (Yaralıoğlu, 2001). AHP kalitatif ve kantitatif veriler için karar verilmesi gereken durumlarda bu verileri etkileyen faktörleri değerlendirerek önem düzeylerine göre dağılım elde edilmesini sağlayan bir yöntemdir (Güleş ve ark., 2014).

Yöntemin uygulamasında izlenmesi gerekli belli adımları bulunmaktadır (Golden ve ark., 1989). Öncelikle probleme yönelik temel ölçütler ve varsa alt ölçütler belirlendikten sonra ikili karşılaştırma matrisleri oluşturulur (Karimi ve ark., 2011).

$$\begin{bmatrix} 1 & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} = 1/a_{12} & 1 & \dots & a_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ a_{n1} = 1/a_{1n} & a_{n2} = 1/a_{2n} & \dots & 1 \end{bmatrix}$$

(1)

AHP sisteminde ikili karşılaştırmalar yapılırken göreceli önem düzeyi tablosu kullanılmaktadır (Tablo 2). Tablo 2'ye göre kıyaslama için A ve B olmak üzere iki nicel veri bulunuyorsa, bu iki veriden A verisi B'ye göre olabilecek en fazla önem düzeyine sahipse aşırı düzeyde önem anlamına gelen 9 değerini alır. Eğer bu iki veri eşit önem düzeyine sahipse 1 değerini alır

Tablo 2. AHP Önem Düzeyleri (Yazdani ve ark., 2019)

Göreceli Düzeyi	Önem	Tanım	Açıklama
1		Eşit önem düzeyi	İki kriter amaca eşit derecede katkıda bulunmaktadır
3		Orta derece önem düzeyi	Tecrübe ve yargı bir kriteri diğerine göre biraz daha fazla tercih ettirmektedir
5		Kuvvetli önem düzeyi	Tecrübe ve yargı bir kriteri diğerine göre çok daha fazla tercih ettirmektedir
7		Çok kuvvetli önem düzeyi	Bir kriter güçlü bir şekilde tercih edilmekte ve baskınlığı pratikte gözlemlenmektedir
9		Aşırı düzeyde önem	Bir kriterin tercihine ilişkin kanıtlar çok büyük teyide sahiptir
2,4,6,8		Ara değerler	Göreceli önem düzeyleri arasında uzlaşma gerektiğinde bu değerler kullanılır.

Elde edilen ikili karşılaştırma matrisindeki her eleman Eşitlik 2’de verildiği şekilde kendi sütunundaki toplama bölünerek normalizasyon işlemi yapılır. Normalize edilmiş matrisin her bir satır toplamı, matrisin boyutuna bölünerek ortalaması alınır (Eşitlik 3). Bu değer ilgili ölçüt için hesaplanan önem ağırlığını göstermekte olup öncelik vektörünü oluşturmaktadır. Bu şekilde, ölçütlerin birbirlerine göre yüzde önem dağılımları elde edilir.

$$a'_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sum_{i=1}^n a_{ij}}, i, j = 1, 2, \dots, n \quad (2) \quad w_i = \left(\frac{1}{n}\right) \sum_{i=1}^n a'_{ij}, i, j = 1, 2, \dots, n$$

(3)

AHP ile yapılan çalışmalar karar vericilerin kıyasına dayalıdır ve sayısal olmayan verilerin kıyasını sayısallaştırarak bilimselleştirme esasını temel alırlar. Bundan dolayı karar vericilerin kararlarının tutarlılığının kontrol edilmesi ve varsa tutarsızlık durumunun karar vericilere bildirilmesi gerekmektedir. Tutarlılık oranı (CR) ise tutarlılık indeksinin (CI) rassallık indeks değerine (RI) bölünmesi ile bulunur (Eşitlik 5). Tutarlılık indeksi katsayısı ise Eşitlik 4’teki gibi hesaplanır (Acar ve Güner, 2016).

$$CI = \frac{\lambda_{max} - n}{n - 1} \quad (4) \quad CR = \frac{CI}{RI} \quad (5)$$

Formüldeki RI değeri ikili matrisler için ortalama tutarlılık değerini göstermektedir. Tablo 3’te 1-15 faktör arasında yer alan ikili karşılaştırmalar için RI değeri gösterilmektedir.

Tablo 3. Rassal indeks değerleri (Saaty, 2000; İmren ve ark., 2017)

N	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
RI	0	0	0,58	0,90	1,12	1,24	1,32	1,41	1,45	1,49	1,51	1,48	1,56	1,57	1,59

3. Uygulama

Ana gereksinimlerin kendi içerisinde önem düzeylerinin belirlenmesinde AHP metodundan yararlanılmıştır. Saaty’nin ikili karşılaştırmalar ölçeğindeki önem düzeylerine göre oluşturulan ikili

karşılaştırma matrisi Tablo 4'te gösterilmiştir. Ana gereksinimlerin önem düzeyleri belirlenirken sosyal uygunluk yetkilisi ve uzmanının görüşleri dikkate alınmıştır. Kıyaslama yapılırken müşteri beklentileri, yasal gereklilikler ve firma gereklilikleri göz önünde bulundurulmuştur.

Tablo 4. Ana gereksinimler için ikili karşılaştırma matrisi

	G1	G2	G3	G4	G5	G6
G1	1	1	1	1/4	1	1/3
G2	1	1	1	1/3	1	1/3
G3	1	1	1	1/3	1	1/3
G4	4	3	3	1	3	1
G5	1	1	1	1/3	1	1/4
G6	3	3	3	1	4	1
Sütun Ağırlıkları	11	10	10	3,24	11	3,24

Karşılaştırma matrislerinde yapılacak olan karşılaştırma sayısı $[n*(n-1)]/2$ ile ifade edilmektedir (Güner, 2003). Çalışmada 6 adet ana gereksinim bulunmaktadır, n sayısı 6 olarak alındığında ana gereksinimler için 15 adet kıyaslama yapılmıştır. Sosyal uygunluk yetkilisi ve uzmanının görüşleriyle yasal gereklilikler ile onay kabul listesi kıyaslandığında yasal gerekliliklerin daha büyük önem düzeyine sahip olduğuna karar verilmiştir. Tablo 5'te yer alan göreceli önem düzeyine göre 4 değerini almıştır.

Tablo 5. Ana gereksinimler için normalizasyon matrisi, satır toplamı ve öncelikler vektörü

	G1	G2	G3	G4	G5	G6	Satır Toplamı	Öncelikler Vektörü
G1	0,09	0,10	0,10	0,08	0,09	0,10	0,56	0,093
G2	0,09	0,10	0,10	0,10	0,09	0,10	0,59	0,098
G3	0,09	0,10	0,10	0,10	0,09	0,10	0,59	0,098
G4	0,36	0,30	0,30	0,31	0,27	0,31	1,85	0,309
G5	0,09	0,10	0,10	0,10	0,09	0,08	0,56	0,093
G6	0,27	0,30	0,30	0,30	0,36	0,31	1,85	0,308

Normalizasyon işleminden sonra Tablo 5'te gösterilen öncelikler vektörüne göre yasal gereklilikler (G4) ve iş sağlığı ve güvenliği (G6) gereksinimleri en yüksek önem düzeyine sahiptir. Diğer gereksinimler ise kendi içerisinde eşit önem düzeylerine sahiptirler. Önem yüzdelerinin yüzdelerik dağılımları yaklaşık olarak;

- Onay kabul listesi için %10,
- Prosedürler, politikalar ve eğitimleri için %10,
- Özlük için %10,
- Müşteri gereklilikleri için %10,
- Yasal gereklilikler için %30,
- İş sağlığı ve güvenliği içinse %30 olarak belirlenmiştir.

AHP ile yapılan çalışmalar karar vericilerin kıyasına dayalıdır ve sayısal olmayan verilerin kıyasını sayısallaştırarak bilimselleştirme esasını temel alırlar. Bundan dolayı karar vericilerin kararlarının tutarlılığının kontrol edilmesi ve varsa tutarsızlık durumunun karar vericilere bildirilmesi gerekmektedir. Tutarlılık oranı (CR değeri) 0,00125 olarak hesaplanmıştır ve 0,1 değerinden küçük olduğu için çalışmanın tutarlı olduğu anlaşılmaktadır.

Ana gereksinimlere ait alt gereksinimler sayıca fazla olduğu için çalışmanın AHP metodu ile desteklenmesi zorlaştırmaktadır. Alt gereksinimlerin yüzdeler değeri belirlenirken sosyal uygunluk yetkilisinin ve uzmanının uzman görüşleri ve deneyimlerinden yararlanılmıştır. Değerlendirme ölçütleri olarak ‘En Önemli, Çok Önemli, Orta Derecede Önemli, Az Önemli, Daha Az Önemli ve En Az Önemli’ seçenekleri belirlenmiştir. Bu ölçütlere göre gruplanarak yüzdeler değeri oluşturulmuştur.

AHP yöntemi ile ağırlıklandırılan ana gereksinimler içerisinde onay kabul listesi, %10’luk önem payına sahiptir. Bu ölçütün alt gereksinimleri ve bu gereksinimlere ait yüzde dağılımları en önemli için %2, çok önemli için %1,5, orta derecede önemli için %1 ve az önemli kriterler için %0,25’tir (Tablo 6). Diğer ana gereksinimlerin alt gereksinimlerine ait yüzdeler değeri de benzer şekilde belirlenmiştir.

Fason üretim biriminin sosyal uygunluk yüzdesini hesaplamak için sosyal uygunluk formunda gerçekleşen için 1 ve gerçekleşmeyen için 0 olmak üzere iki değer belirlenmiştir. İstenen belgeler veya gereksinimler fason tarafından sağlanıyorsa gerçekleşen duruma 1 değeri verilmektedir. Tablo 6’da Fason 1 için haziran ayına ait onay kabul listesine ait alt gereksinimlerin ağırlıkları, gerçekleşen değeri ve bu iki değer çarpımından elde edilen hesap puanları verilmiştir. Diğer gereksinimlere ait alt gereksinimlerin hesap puanları da benzer şekilde elde edilmiştir.

Tablo 6. Fason 1 Haziran ayı Onay Kabul Listesi için gerçekleşen hesap puanı

Gereklilik	Ağırlık (%)	Gerçekleşen	Hesap Puanı (%)
1 İşletme itfaiye raporu/izni mevcut mu?	2,00	1	2,00
2 Bina güvenlik belgesi var mı? (Yapı kullanım izni belgesi)	2,00	1	2,00
3 İş yeri açma ve çalışma ruhsatı bulunuyor mu?	2,00	1	2,00
4 Kapasite raporu var mı?	1,00	0	0,00
5 ÇED belgesi (çevre izin belgesi) var mı?	1,50	1	1,50
6 SGK borcu var mı? Var ise yapılandırılmış mı?	1,00	1	1,00
7 Vergi borcu var mı? Var ise yapılandırma yapılmış mı?	0,25	1	0,25
8 Firma isim değişikliği/vergi no değişikliği oldu mu? Olmuş ise tüm çalışanlar hakları ile yeni firmaya geçiş yaptı mı?	0,25	1	0,25
Ara Toplam:	%10,00		%9,00

Değerlendirilmenin yapıldığı 2019 yılının Haziran, Temmuz, Ağustos aylarında seçilen 3 fason dikim atölyesinin Tablo 7’de yer alan sosyal uygunluk değerlendirme performansları hesaplanarak aşağıda gösterildiği şekilde elde edilmiştir. Hesaplanan aylık veriler neticesinde her ay sonunda fasonların gereksinimleri karşılamaları değerlendirilmiştir.

Tablo 7. Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarında Fason 1, 2 ve 3'e ait toplam hesap puanları

Gereksinim /Aylar		G1 (%)	G2 (%)	G3 (%)	G4 (%)	G5 (%)	G6 (%)	Toplam Hesap Puanı (%):
F 1	Haziran	9	8,7	10	26,50	8,5	22,95	85,65
	Temmuz	9	8,7	10	26,50	8,5	22,95	85,65
	Ağustos	9	8,7	10	26,50	8,5	22,95	85,65
F 2	Haziran	7,25	6,5	10	27	6	19,60	76,35
	Temmuz	6	10	8	21,5	6	26,20	77,70
	Ağustos	7	10	8	24,5	6,5	24,95	80,95
F 3	Haziran	10	9,5	9,5	26	6	24,45	85,45
	Temmuz	10	9,5	9,5	26	6	24,45	85,45
	Ağustos	10	9,5	9,5	26	6	24,45	85,45

Tablo 8. Fason birimlerinin sosyal uygunluk değerlendirme performansları

Müşteri	Üretim Birimi	Haziran	Temmuz	Ağustos
Grup Müşterisi	1 Fason 1	%85,65	%85,65	%85,65
Grup Müşterisi	1 Fason 2	%76,35	%77,70	%80,95
Grup Müşterisi	1 Fason 3	%85,45	%85,45	%85,45
Ortalama:		%82,48	%80,37	%84,02

Tablo 8'e göre değerlendirmenin yapıldığı üç ayda en yüksek performans Fason 1 ve ardından Fason 3'e aittir. En düşük sosyal uygunluk performansını ise Fason 2 göstermiştir. Fason 2 müşterisinin majör durumlardan biri olan maaş ödemeleri ve sigorta girişlerinden puan alamadığı gözlemlenmiştir. Aylara göre fasonların performans gelişmeleri Fason 1 ve Fason 3 için değişiklik göstermemiş olup, Fason 2 müşterisi Temmuz ve Ağustos aylarında bir önceki aya göre performansını artırmıştır. Performans artışları fason atölyelerinin gereksinimleri karşılmasıyla sağlanmaktadır.

4. Öneriler ve Sonuç

Çalışmada sosyal uygunluk puanını %30'luk önem düzeyleriyle yasal gereklilikler ve iş sağlığı ve güvenliği oluşturmaktadır. Her fasonun aylık olarak toplam hesap puanlarının yer aldığı tablolar incelendiğinde genel olarak en çok puan kaybedilen ana gerekliliklerin yasal gereklilikler ve iş sağlığı ve güvenliği olduğu görülmektedir. Müşteri tarafından yapılan sosyal uygunluk denetimleri sonucunda marka ilgili fasonda üretim yapmamayı talep edebilir. Bu da firma için üretim kapasitesinde kayıp anlamına gelmektedir. Bu gibi hataların önlenmesi için farklı önlemler alınabilir ve firma kapasitesini emniyet altına alabilir. Markalar firmalara bu konuda yaptırımlar uygularken firmaların da fasonlara birtakım yaptırımlar uygulaması gerekmektedir. Firma, sosyal uygunluk denetim sonuçlarına göre

fason üretim birimlerini aylık olarak iyiden kötüye sıralamalıdır. Kötü sonuçlara sahip fasonlara kapasitesinin altında üretim verilmelidir. Bu durumda fasonların kapasitelerini arttırmak için sosyal uygunluk değerlerini iyileştirmeleri gerekecektir. Ödül-ceza ilişkisine dayalı bu sistemle fason atölyeleri markaların firmalara uyguladıkları sistemin aynısını görerek empati kurabileceklerdir ve böylece sosyal uygunluk verilerinin önemini daha net anlayabileceklerdir.

Markaların üretim birimlerinden istediği ve sağlanmadığı takdirde kesinlikle üretimlerini gerçekleştirmek istemeyeceği sosyal uygunluk kriterleri olabilir. Sosyal uygunluk denetim formunda yer alan alt gereksinimler içerisinde en önemli ve çok önemli olarak nitelendirilen kriterler değerlendirilerek majör olanlar belirlenip bu kriterleri sağlamayan fasonlara üretim çıkışı yapılamayacağına dair bildirim gönderilmelidir. Çalışmanın yapılmış olduğu firma EDS sistemi kullanmakta ve tüm üretim programlarını ve çıkışlarını bu program üzerinden sağlamaktadır. İlgili kriterler EDS programına entegre edilerek, majör kriteri gerçekleştiremeyen fasona üretim programının yapılması veya üretime kumaş, aksesuar gibi çıkışının yapılması engellenmelidir. Bu yolla üretici firmanın tüm departmanları majör uygunluk verisinin sağlanmadığını görebileceklerdir. Fason atölyeye yapılan bildirimle bu gereksinimi bir an önce sağlaması gerektiği bildirilecek ve gereksinimin önem düzeyini anlaması sağlanacaktır.

Firma tarafından yapılan sosyal uygunluk denetim sonucuna göre nihai değerlendirme sistemi kurulmalıdır. Değerlendirme sistemine göre değer aralıkları belirlenerek “Altın Üretici”, “Gümüş Üretici”, “Platin Üretici” olarak önem derecelerine göre fason üretim birimleri sıralanmalıdır. En iyi değer aralığında bulunan fason üretim birimi “Altın Üretici” olarak belirlenirken, en iyi değer aralığının daha altında olan fason üretim birimi “Gümüş Üretici” ve son olarak en kötü değere sahip fason “Platin Üretici” olarak adlandırılmalıdır. Bu veriler aylık olarak fason üretim birimleriyle paylaşılarak fasonların kendi içlerinde ve birbirleri arasında bu konuda rekabet etmeleri sağlanmalıdır. Oluşan rekabet ortamıyla beraber sosyal uygunluk değerlendirme sonuçlarında iyileşmeler gözlemlenecektir.

Yapılan çalışmada ilk aşama olarak ana ve alt gereksinimlerin çerçevesi incelenmiştir. Belirleyici olarak müşteri tarafından taahhüt edilen çalışma koşulları, müşteri denetçileri tarafından yapılan daha önceki denetimler göz önünde bulundurularak gereksinimlerin önem düzeyleri incelenmiştir. Ana gereksinimlerin önem dereceleri AHP metoduyla desteklenirken, alt gereksinimler için önem dereceleri uzman görüşlerine göre sınıflandırılarak desteklenmiştir. Oluşturulan sosyal uygunluk formlarına göre kriterlerin gerçekleşip gerçekleşmemeleri incelenmiştir ve fason atölyelerin yetersiz kaldığı sosyal uygunluk kriterleri aylık olarak değerlendirilmiştir. Fasonun ürünü ürettiren firmanın istediği gereksinimleri karşılayıp karşılamadığı bu sistemle kontrol edilebilmektedir. İstenmeyen ya da uygun olmayan koşullara sahip firmalarla çalışmanın en aza indirilmesi için öneriler sunulmuştur. Günümüzde gelişen teknolojiyle beraber artan bilgiye kolay ulaşılma alışkanlığı tüketiciler, üreticiler ve markalar için şeffaflığın önem kazanmasına neden olmuştur. Şeffaflığın artmasıyla

birlikte yapılan hataların tolere edilme şansını azaltmaktadır. Verilerin şeffaf bir şekilde aktarımıyla ilgili en önemli noktalardan biri de verilerin denetlenebilir olması ve hataların önüne geçilebilmesidir. Sosyal uygunluk verileri, sonraki dönemlerde markalar tarafından internet sitelerinde daha da şeffaf raporlamalarla paylaşılmak istenebilir. Yapılan çalışma neticesinde sosyal uygunluk departmanının uzman görüşleri bilimsel olarak desteklenmiştir. Bu çalışmayla birlikte verilerini müşterileriyle şeffaf bir şekilde paylaşmak isteyen işletmeler, olası olumsuzlukları da bu tip çalışmalarla engellemektedirler. Çalışmada firma sosyal gereksinimi uygun olmayan fason üretim birimi kullanımının engellemesi amaçlanmıştır ve uygun öneriler belirlenmiştir. Aynı zamanda internet siteleri üzerinden üretim şeffaflığıyla ilgili verilere yer vermek isteyen firmalar için sosyal uygunluk verilerini nasıl değerlendirebilecekleri konusunda fikir veren bir çalışmanın yapılması hedeflenmiştir. Sonuç olarak çalışmada sosyal uygunluk verilerinin önemi vurgulanarak bu verilerle ilgili denetimlerin değerlendirilmeleri sağlanmıştır. Ülkemizde tekstil sektörünün ihracat payının yüksek olması ve markaların çalışacakları fason işletmeleri seçerken belirledikleri kriterleri sağlayan işletmeleri tercih etmesi sebebiyle konunun bilimsel metotlarla ele alınması oldukça önemlidir ve alana katkı sağlamaktadır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarları aralarında herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan ederler.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyan Özeti

Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını beyan ederler.

Kaynakça

- Acar E., Güner M. Integration of multi-criteria decision making method for performance evaluation: an application in the apparel business. *Tekstil: časopis za tekstilnu i odjevnu tehnologiju* 2016; 65(3-4): 90-95.
- Agarwal P., Sahai M., Mishra V., Bag M., Singh V. A review of multi-criteria decision making techniques for supplier evaluation and selection. *International Journal of Industrial Engineering Computations* 2011; 2: 801-810.
- Cheraghi SH., Dadashzadeh M., Subramanian M. Critical success factors for supplier selection: an update. *Journal of Applied Business Research* 2004; 20(2): 91-108.
- Chong W., Barnes D. Literature review of decision-making models and approaches for partner selection in agile supply chains. *Journal of Purchasing & Supply Management* 2011; 17: 256–274.
- Golden BL., Wasil EA., Harker PT. *The analytic hierarchy process. applications and studies*. Berlin, Germany: Heidelberg; 1989.

- Güleş KG., Çağlıyan V., Şener A. Hazır giyim sektöründe analitik hiyerarşi prosesi yöntemine dayalı tedarikçi seçimi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2014; Dr. Mehmet Yıldız Özel Sayısı, 159-170.
- Güner M. Analitik hiyerarşi yönteminin fason işletme seçiminde kullanılması. Tekstil ve Konfeksiyon Dergisi 2003; 16(3): 206–210.
- İmren E., Karayılmazlar S., Kurt R., Çabuk Y. Yatırım kararı almada AHS yönteminin kullanımı: Bartın ili örneği. Bartın Orman Fakültesi Dergisi 2017; 19(2): 107-114.
- Karimi AR., Mehrdadi N., Hashemian SJ., Bidhendi GN., Moghaddam RT. Selection of wastewater treatment process based on the analytical hierarchy process and fuzzy analytical hierarchy process methods. International Journal of Environmental Science & Technology 2011; 8(2): 267-280.
- Öztürk A., Erdoğan Ş., Arıkan VS. Analitik hiyerarşi süreci (AHS) kullanılarak tedarikçilerin değerlendirilmesi: bir tekstil firmasında uygulama. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 2011; 26(1): 93-112.
- Öztürk D. AHP ve TOPSIS yöntemleri ile tedarikçi seçimi: Hazır giyim sektöründe bir uygulama. Tekstil ve Mühendis 2019; 26(115): 299-308.
- Saaty TL. Fundamentals of decision making and priority theory with the analytic hierarchy process. Pittsburgh, RWS Publications; 2000.
- Tayyar N., Arslan AGP. Hazır giyim sektöründe en iyi fason işletme seçimi için AHP ve VIKOR. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2013; 11(1): 340-358.
- UİB (Uludağ İhracatçı Birlikleri), Hazır giyim sektöründe sürdürülebilir trendler. <https://uib.org.tr/tr/kbfile/surdurulebilirlik-raporu-nisan-2017>, (Erişim Tarihi: 10.01.2021).
- Yaralıoğlu K. Performans değerlendirmede analitik hiyerarşi prosesi 2001. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 2001; 16(1): 129-142.
- Yazdani M., Chatterjee P., Montero-Simo MJ., Araque-Padilla RA. An integrated multi-attribute model for evaluation of sustainable mobile phone. Sustainability 2019; 11(13): 1-18.

Ekler

Ek 1. Ana gereksinimlere ait alt gereksinimler

Onay Kabul Listesi

- İşletme itfaiye raporu/izni mevcut mu ?
- Bina güvenlik belgesi var mı ? (Yapı kullanım izni belgesi)
- İş yeri açma ve çalışma ruhsatı bulunuyor mu ?
- Kapasite raporu var mı ?
- ÇED belgesi (çevre izin belgesi) var mı ?
- SGK borcu var mı? Var ise yapılandırılmış mı ?
- Vergi borcu var mı ? Var ise yapılandırma yapılmış mı ?

- Firma isim değişikliği/vergi no değişikliği oldu mu ? Olmuş ise tüm çalışanlar hakları ile yeni firmaya geçiş yaptı mı ?

Prosedürler, Politikalar ve Eğitimler

- Politikalar yerel/yasal şartlara uygun mu ?
- İş kazası bildirim prosedürü var mı? Kayıtları var mı ? Küçük kaza bildirim kayıtları var mı ?
- Taciz ve suistimal politikası var mı? Cinsel taciz ve kötü muameleyi önleme politikası var mı ?
- Taciz ve ayrımcılık hakkında eğitim verilmiş mi ?
- Ayrımcılık konusunda politika/uygulama var mı ?
- Çalışanlar ayrımcılık hakkındaki şikayetlerini paylaşabiliyorlar mı?
- Ayrımcılık gözlemlendi mi ?
- İşe alım prosedürü var mı ?
- İşten çıkış prosedürü var mı ?
- Disiplin yönetmelięi var mı ?
- Disiplin prosedürü eğitimi verilmiş mi ?
- Oryantasyon eğitimi var mı ?
- Kimyasal eğitimi var mı ?
- Çalışan temsilcisi seçme ve işleyişi prosedürü var mı ?
- İşçi temsilciliği eğitimi var mı ?
- Taciz ile ilgili kayıt var mı ?
- Çocuk iş gücü politikası var mı ?
- Dilek şikayet prosedürü var mı ?
- Sendikalaşma özgürlüğü politikası var mı ?
- Zorla çalıştırmayı önleme politikası var mı ?
- Çevre politikası var mı ?
- Kimyasal madde satın alma prosedürü var mı ?

Özlük

- AGİ'ler kişilerin eş ve çocuk durumuna göre mi ödeniyor ?
- Kimlik kayıtları yaş için kontrol ediliyor mu ?
- Genç çalışanların sözleşmelerini aileleri imzalıyor mu ?
- Her çalışan için bir özlük dosyası var mı ?
- Her çalışanın sözleşmesi var mı ? Bir kopyasını elden almış mı ?
- Her çalışanın kimlik fotokopisi var mı ?
- Gönüllü çalışma esas mı ?
- Zorunlu mesai var mı ?
- Sözleşmeler yasaya uygun mu ?

- Sözleşme çift taraflı imzalanmış mı ?
- Fazla mesai muvafakatnamesi var mı ?
- İş başı yapılan gün sigorta girişi yapılıyor mu ?

Yasal Gereklilikler

- 16 yaşından küçük çalışan var mı ?
- Genç çalışanların çalışma saati yasal limitlerde mi ?
- Genç çalışanlar en az asgari ücret alıyor mu ?
- Maaş hakedişlerini ve ödemeleri hesaplayan elektronik sistem doğru işliyor mu ?
- İşletmede sosyal sigorta primi, alınan tüm maaş üzerinden mi hesaplanıyor ?
- Ayın 20'sinden önce ödeme yapılıyor mu ?
- Fazla mesailer doğru hesaplanıyor mu ?
- Resmi tatiller doğru ödeniyor mu ?
- Bordro veriliyor mu ?
- Maaş kesintileri doğru yapılıyor mu ?
- Tüm ödemeler asgari ücret ve üzeri mi ?
- Tüm çalışanların SGK kaydı var mı ?
- Haftalık normal çalışma 45 saat mi ?
- Günlük 11 saat sınırına dikkat ediliyor mu ?
- İşletmede çalışanlar haftalık tatilini yasal gereksinimler doğrultusunda kullanıyor mu ?
- Hamileler günde 7,5 saat sınırında kalıyor mu ?
- Yıllık izin kayıt sistemi mevcut mu ?
- Yıllık izin kullanımı yasaya uygun mu ?
- Çalışan temsilcisi seçilmiş mi ? Çalışan sayısına göre çalışan temsilcisi sayısı uygun mu ? Kadın çalışan temsilcisi var mı ?
- Çalışan temsilcisi ve destek elemanı eğitimi verilmiş mi ?
- Çalışan temsilcisi seçim kayıtları mevcut mu ?
- Çalışan temsilcileri demokratik olarak seçiliyor mu ?

Müşteri Gereklilikleri

- Aynı kıdemdeki kadın ve erkek maaşları eşit mi ?
- Çalışanlar çalışma saatlerinden sonra gitmekte özgürler mi ?
- Haftalık 60 saati aşan çalışma var mı ?
- İşletmede haftalık fazla mesai çalışmaları 12 saati aşıyor mu ?
- İşletmede yevmiyeci mevcut mu ?
- Yevmiyecilerin maaşları sözleşmeye uygun mu ? Uygun değil ise asgari ücret üzerinden mi ödeniyor ?

- Yevmiyecilere hafta tatili paraları ve AGİ'leri ödeniyor mu ?
- Yevmiyecilerin sigorta girişleri var mı ?
- Yevmiyeciler parmak basıyor mu ?
- İşletmede bilgisayarda tutulan zaman kayıtları değiştiriliyor mu ?
- Molalar doğru kullanılıyor mu ?
- Dilek- şikayet sistemi var mı ?
- Dilek- şikayetlere yazılı cevap veriliyor mu ?

İş Sağlığı ve Güvenliği

- Hizmet alınan yangın firması tarafından yangın ekipmanları uygunluk ve yeterlilik yazısı var mı ?
- İşletme yangın tesisatının periyodik kontrolleri yapılmış mı ?
- Yeterli acil çıkış kapısı var mı ? (Her bölümde en az 2 adet)
- Yangın çıkış kapıları kilitsiz, kolay açılabilir, kolay ulaşılabilir mi ?
- Yangın çıkış kapıları ve çıkış yolları açıkça işaretlenmiş mi ?
- Her bölümde acil tahliye planı asılı mı ? Ben buradayım noktası ve yeri doğru mu ?
- Çıkışlarda yangın alarmı var mı ve yeterli sayıda mı ? Çalışıyor mu ?
- Yeterli sayıda yangın tüpü ve hortumu mevcut mu ?
- Yangın ekipmanları kontrol kayıtları mevcut mu ? (Hizmet alınan firma tarafından yapılan kontrol formu)
- Acil çıkış lambaları çalışıyor mu ?
- Yangın tatbikatı (katılım formu, rapor, fotoğrafları, katılımcı imzası) kayıtları mevcut mu ?
- Yangın tatbikatı 6 ayda bir güncelleniyor mu ?
- İlk yardımcı sayısı yasaya uygun mu ? Personel ve ilkyardım sertifikası geçerlilik tarihleri güncel mi ?
- Ecza dolabı sayısı yeterli mi ?
- Ecza dolabında bulunan malzemelerin kontrol formları tutuluyor mu ?
- İSG sorumlusu tarafından tutulan yangın tüpleri kontrol formu bulunuyor mu ?
- Termal kontrol ortam ölçümü mevcut mu ?
- Aydınlatma kontrol ortam ölçümü mevcut mu ?
- İşyeri ortam toz-toz maruziyet ölçümü mevcut mu ?
- Uçucu organik bileşikleri için uygun ortam mevcut mu ?
- Gürültü-maruziyet gürültü kontrol ortam ölçümü mevcut mu ?
- Hava tankı-kompresör, buhar jeneratörü ve hidroforun (basınçlı kap) periyodik muayeneleri yapılmış mı ?
- Havalandırma tesisatı var mı ? Periyodik kontrolü var mı ?
- Kaldırma araçları periyodik kontrolleri (yük asansörü, insan asansörü, forklift, transpalet, vinç, konveyör bant) yapılmış mı ?

- İçme suyu analizi var mı ve uygun mu ?
- Uygun bir risk analizi raporu var mı ? Risk değerlendirme ekibi kurulmuş mu? Risk değerlendirme herkes tarafından imzalanmış mı ?
- Uygun acil durum eylem planı mevcut mu ? Ekip kurulmuş mu ? Herkes tarafından imzalanmış mı ?
- İSG komitesi mevcut mu ? Uygun zamanlarda toplanıyor mu ?
- Periyodik sağlık muayeneleri yapılmış mı ?
- Kendi sosyal alan sunum personellerinin hijyen eğitimi var mı ? Portör testleri yapılmış mı ?
- İSG uzmanı ve iş yeri hekimi mevcut mu ?
- Revir var mı? Şartları standartlara uygun mu ?
- İSG eğitimleri güncel mi ?
- Kimyasal MSDS'leri var mı ?
- Kimyasal altında ikincil kap mevcut mu ?
- Yasaklı kimyasal kullanılıyor mu? Envanter listesi var mı ?
- KKD'ler kullanılıyor mu ?
- Göz koruyucular tam mı ? Makine kayış kask koruyucuları mevcut mu ?
- Göz koruyucu kullanılıyor mu ?
- Elektrik panolarının izole paspasları yıpranmış mı ?
- Duman algılama sistemi var mı ? Duman algılayıcı sistemlerin periyodik kontrolü var mı ?
- Üretim aydınlatmaları kapalı sistem mi ? Ütü bölümünde aydınlatma etanjı mı ?
- Kesim eldiveni var mı? Kullanılıyor mu ?
- Tuvalet sayısı (kadın/erkek) yeterli mi ?
- Tuvaletlerde sifon sistemi var mı ?
- Taşlama makinası var mı? Koruyucusu var mı ?
- Leke odası var mı? Leke odasında havalandırma tesisatı var mı ? Periyodik kontrolü yapılıyor mu ?
- Leke odasında MSDS asılı mı ?
- Leke odasında uygun tipte maske-eldiven -gözlük var mı ?
- Leke odasında göz duşu-solüsyonu var mı? Kullanım talimatı asılmış mı ?
- Tüm makine gövde topraklama periyodik kontrolü/Pano topraklama periyodik kontrolleri yapılıyor mu ?
- Elektrik iç tesisat periyodik kontrolleri ve kaçak akım rölelerinin uygunluğu yazılı var mı ?
- Paratoner topraklama periyodik kontrolü yapılmış mı ?
- Yemek hizmeti alınan firma personellerinin hijyen eğitimi ve portör testleri var mı ?
- Servis firmasına ait koltuk sigortası ve güzergah izin belgesi mevcut mu ?
- Şoförlerin ve araçların belgeleri (ehliyet, SRC, araçların bakım, vize, ruhsat belgeleri) var mı ?